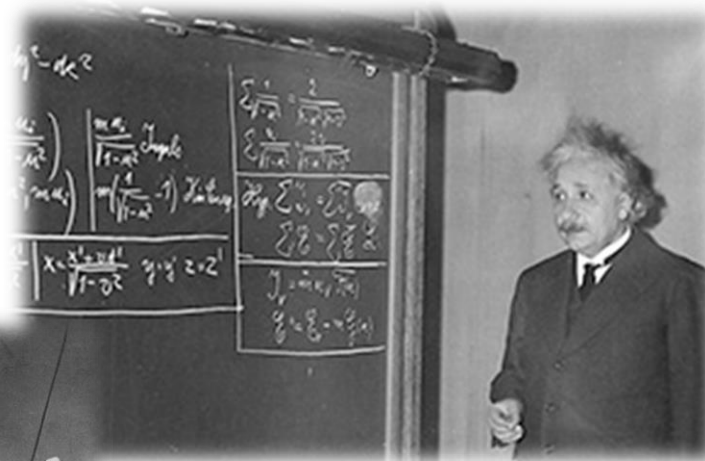
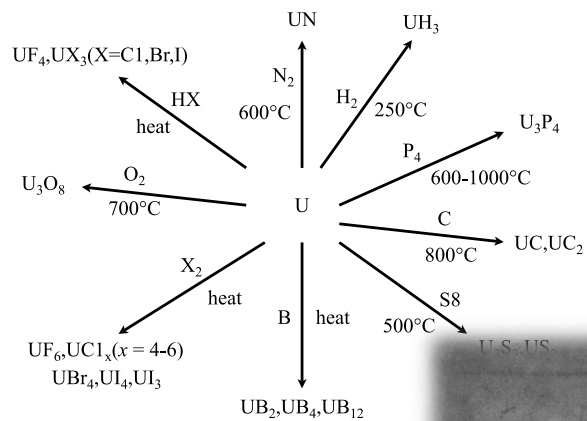

Nové myšlenkové koncepty přelomu století

Sigmund Freud (1856–1939)

- objev duševní dynamiky, silového pole duše, energetického náboje spojeného s libidem (sexualitou)
- podvědomí/nevědomí = vlastní pralátka duše
- nové koncepty – libido, chybné výkony, protikladné síly Eros a Tanatos, oidipovský komplex, asociace, vědomí a podvědomí, slepé pudy, hlubinná psychoanalýza, tabu...

... nevědomí vůbec není odpadkem duševního života, nýbrž vlastní pralátkou, v níž se jen nepatrná část dostane do světelného kužele vědomí. Avšak většina, která nevychází najevo, to takzvané nevědomí, proto vůbec neodumřelo ani není nehybné. Ve skutečnosti působí na naše myšlení a cítění stejně aktivně a živě, ba je snad dokonce nejplastičtější z živoucích součástí naší duševní existence.

- *Výklad snů 1900*

- výzkum hysterie a neuróz s využitím hypnózy
- všechny neurózy vznikají z potlačené sexuální žádostivosti
- hypnóza – bez zábran bdělého vědomí nemocný vyslovuje to, co zamlčoval, a již tím, se uvolňuje tísnivý tlak neurózy

Naše nejvlastnější činy přicházejí z hlubin, z toho, co je pro nás samotné tajemstvím, prýští náhlé záblesky, které ovládají naši vůli. Nám samým nevědomé, bydlí tam ve stínu ono prastaré JÁ, o němž naše civilizované já už neví ani vědět nechce; náhle se však napřímí a prorazí tenkými vrstvami kultury a jeho pudy, ty prapůvodní a nezkrotné pudy pak nebezpečně zaplaví naši krev...

- étos Freudova zkoumání: pudy může držet na uzdě jen ten, kdo je pozná
- vliv na surrealismus – automatické psaní, volný proud asociací
- problematizace pojetí dramatické postavy a jejího jednání (Freud i Jung se inspirovali dramaty H. Ibsena)

Carl Gustav Jung (1875–1961)

- odhalování vztahů mezi personou a jástvím, mezi různými úrovněmi vědomí a nevědomí, vztahu k animovi či animě, mezi stínem a sebereflexí
- psyché (duše) ≠ vědomí
- Jungova analýza symbolu a jeho proměn je inspirativní pro básníky, filosofy, teology, literární vědce, psychology
- kolektivní nevědomí tvořené archetypy a instinkty
- polarita extrovert-introvert
- svět stínu – nevidíme do něj, jsme záhadou sami sobě
- protikladné povahy lidské duše, probouzení určitých rysů duše ve vztahu s určitými lidmi

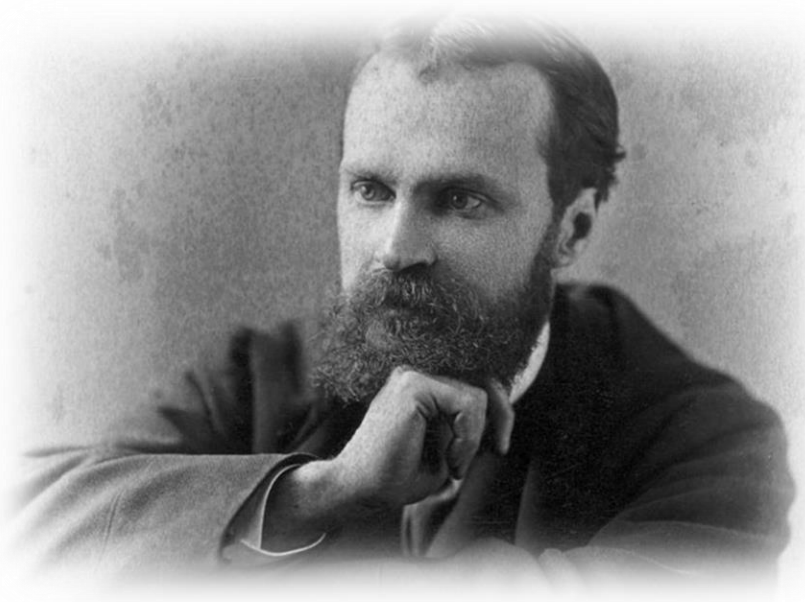
Neradi se díváme na stinnou stránku nás samých; proto je v naší civilizované společnosti spousta lidí, kteří úplně ztratili svůj stín, zbavili se ho. Jsou pouze dvourozměrní; ztratili třetí dimenzi a s ní obvykle ztratili tělo. Tělo je velmi pochybný přítel, protože produkuje věci, které nemáme rádi; je příliš mnoho věcí týkajících se těla, o kterých nemůžeme mluvit. Tělo je velmi často personifikací tohoto stínu já. Někdy tvoří kostru ve skříni a každý se přirozeně chce takové věci zbavit.

(C. G. Jung)

- podstatný vliv na moderní herectví (viz M. Rutte *O hereckém umění*, 1946)
- další problematizace pojetí dramatické postavy a jejího jednání

William James (1842–1910)

- americká pragmatická filozofie
- *Základy psychologie* 1890, zde definován tzv. proud vědomí (stream of consciousness /thoughts)
- nepřetržitý (herakleitovský) proud vědomí
- myšlenkový proces má časové mezery, ale přesto je kontinuální
- stejná myšlenka nebo vjem se v našem vědomí nikdy neopakují, stejné jsou pouze vnímané předměty
- vliv na modernistický román – J. Joyce, M. Proust, M. Unamuno, V. Woolfová, G. Steinová
- vliv na K. Čapka, G. Apollinaira (*Pásmo*)

Henri Bergson (1859–1941)

- filozofie života, intuitivní filozofie
- reaguje na klasickou metafyziku, řeckou filozofickou tradici, racionalismus, intelektualismus, analytické a deduktivní postupy, které vedou k abstrakci
- intuitivní filozofie a umění dokáží zachytit skutečnost, jaká je, protože ji nevidí z vnějšku, z povrchu, ale z vnitřku
- jádrem vši skutečnosti je životní vzmach (élan vital) – absolutně svobodné, spontánní, tvořivé kosmické vědomí, duch
- životní vzmach jako tvořivý proud proniká hmotu a strhává ji k organizaci, hmota se staví na odpor životnímu vzmachu, snaží se ho uzpůsobit vlastnímu automatismu
- *Smích*, 1889 – komické tkví ve ztrnulosti, nehybnosti, schematismu, mechanickém, automatickém – viz V+W, „ozvláštnění“ V. Šklovského

- trvání (*durée réelle*) – *Čas a svoboda*, 1888
- proti tradičnímu pojetí pohybu – pojat staticky, schematicky jako součet klidových momentů

Všechna realita je změna. Změna je substancí věcí. (H. Bergson)

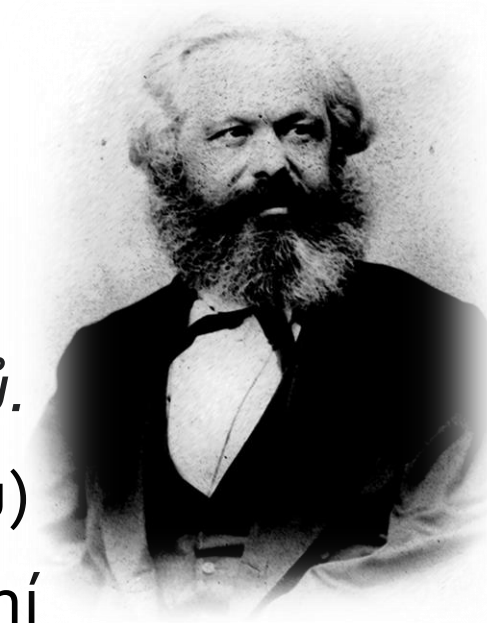
- čas pojímá jako dynamický růst (biologický čas růstu a zrání)
- trvání je vnitřní dění, vnitřní pohyb
- příklad zvuků odbíjejícího zvonu – můžu sčítat jednotlivé údery, můžu si je organizovat v rytmus či melodii, vzniká tak symbolická představa trvání, časovost jako určitý sled
- kult tvořivosti – originalita lidské osobnosti, svobodné jednání, intuice a tvořivost (každý je básníkem! – surrealisté)
- vliv na futuristické malířství – ve vědomí vnímajícího probíhá nepřetržitá simultánní slučování přítomnosti a minulosti
- vitalismus v literatuře – S. K. Neumann (*Ať žije život*, 1913), F. Šrámek, K. Čapek (*Loupežník*, 1920)
- pojetí improvizace – J. Copeau, V+W (*Humor na scéně a jeho chemie*, 1928)

Karl Marx (1818 – 1883)

- *Manifest komunistické strany, 1848, Kapitál, 1867*

Dějiny všech dosavadních společností jsou dějinami třídních bojů.

- třídní charakter umění (vede k zobrazení společenských typů)
- spojil vývoj společnosti, ekonomiky, politiky s vývojem umění
- ekonomická základna a duchovní nadstavba, která je určována ekonomickými faktory – kultura jako odraz sociálně-ekonomických vztahů
- přesto se musel ptát, proč stále čteme a hrajeme antická dramata, když společnost, která je zrodila, již neexistuje
- *Odcizená práce, 1844* – pojem odcizení (vliv na *zcizení* B. Brechta)

- Marx a Engels se k otázkám kultury a literatury vyjadřovali pouze všeobecně, rozvoj marxistické uměnovědy po vzniku SSSR
- kulturní emancipace proletariátu: umění pro proletariát X vytvořené proletariátem X vytvořené proletariátem v duchu marxismu-leninismu
- Proletkult (= proletářská kultura) – federace kulturních spolků a avantgardních umělců, usiloval o radikální změnu stávajících uměleckých forem vytvořením nové, revoluční estetiky dělnické třídy
- vrchol činnosti Proletkultu v roce 1920, kluby a tovární skupiny
- Levá fronta (Levyj front) – V. Majakovskij, V. E. Mejerchold
- v SSSR v pol. 20. let vyvrcholil spor mezi marxismem a formalismem – marxisté (L. D. Trockij, A. Lunačarskij) zdůrazňovali podřízenost umění společenské realitě X formalisté (V. Šklovskij) tvrdili, že literární systém funguje a vyvíjí se samostatně, bez ohledu na společenské změny

Může umění proměnit společnost?

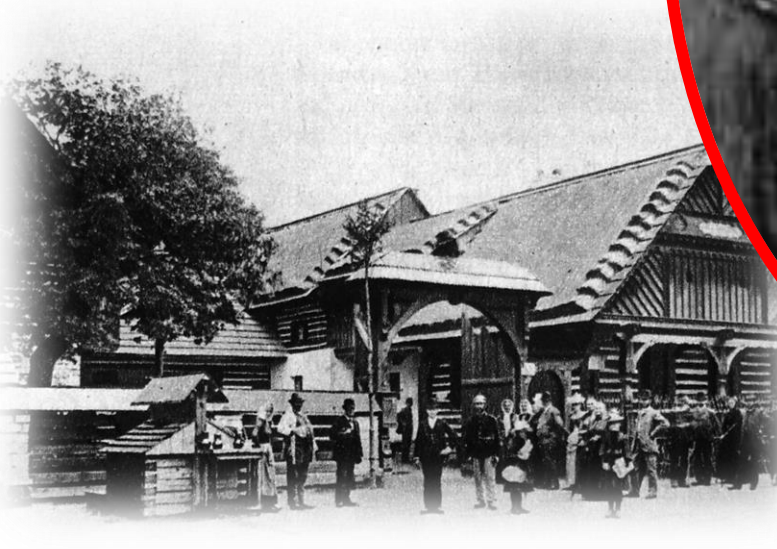
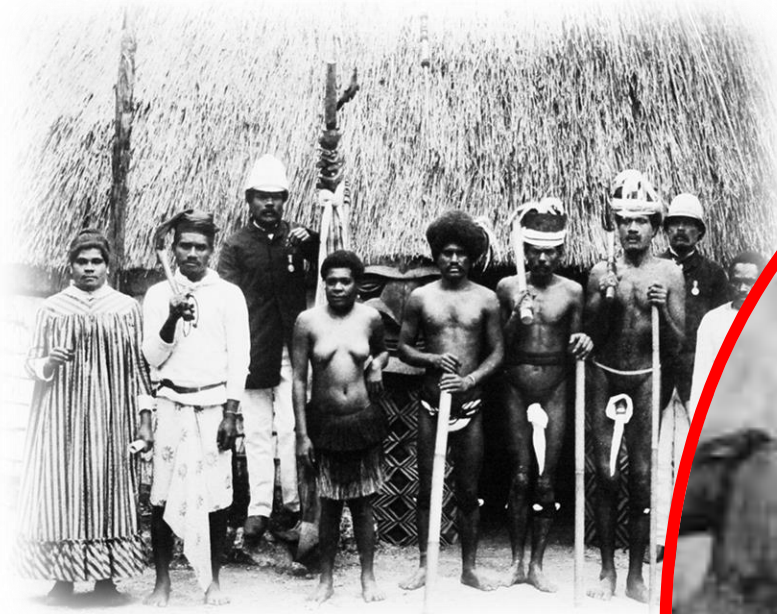
Albert Einstein (1879–1955), Max Planck (1858–1947), Niels Bohr (1885–1962)

- kvantová fyzika a teorie relativity předefinovaly dosud platné zákony fyziky
- základní myšlenka teorie relativity – dva pozorovatelé, kteří se relativně vůči sobě pohybují, zjistí mezi danými dvěma událostmi různé časové i prostorové intervaly, přestože se na oba vztahují stejné fyzikální zákony
- Planck – zakladatel kvantové teorie, pomocí hypotézy o kvantování energie se mu podařilo popsat a vysvětlit tepelné záření těles (1901)
- Einstein – speciální teorie relativity (1905)
- Bohr – upravil planetární model atomu, popsal chování elektronů v elektronovém obalu atomu (1913)
- na vzniku teorie relativity se mohla podílet Einsteinova první manželka Mileva Marićová

Světové výstavy – Expo

- mezinárodní výstava průmyslu a kultury
- ukázky kultur i kolonialismu
- 1851 Londýn, 1889 Paříž, 1891 Prah, 1900 Paříž
- Bureau International des Expositions
<https://www.bie-paris.org/site/en/all-world-expos>

Zbožštění člověka před katastrofou humanismus

Emil Verhaeren – *Budoucímu člověku*

*Pohlédni na ten svět, je hrdostí dnes žít.
Svět hřmí a bije tak, jak slyšíš srdce bít,
tvůj rytmus přejímá a myšlenky tvá síla
v člověku nikdy víc se takto nezbožstila.*

*Bohové nejsou již, či jsou jen to co ty.
Velebnost rozmetly tvé smělé projekty.
A zemi posvátnou, již vtiskneš řád i vzněty,
už budeš napříště jen ty sám utvářeti.*

...

*Tajemství sídlí v nich a v tobě genius,
jenž navždy zřekne se všech nahodilých hrůz
a přesně, bezpečně odkryje zákon jsoucna,
nesmírně významný pro tebe do budoucna.*

Rudyard Kipling – Zpěv bělochů

*Tady je číš – z ní pije bílý muž,
když křivda se napravit má;
zde druhá je číš – a na jejím dně
zášť starého světa je zlá.*

*My vypili číš, tu hořkou, hořkou číš,
jen ssedlinu vylili z ní.*

*A blažen je svět, jestliže bílý muž
bělošskému zítřku připíjet smí!*

*Toto je krok – jím kráčí bílý muž,
cizí kraj když očistit jde,
pod nohou kov a nad hlavou blesk,
hlubinu tam i zde.*

*Tou cestou my šli, vlhkem a v bouř my šli
a hvězdy své viděli plát.*

*A blažen je svět, když kráčí po něm krok
sevřených bělošských řad.*

*Takto přísaha zní, když staví bílý muž
v dalekých krajích svůj dům:*

*„Bud' svobodu nám a svobodu pro náš rod –
bud' válku tuzemcům!“*

*My dostáli slovu: naši přísahu znej
pobitých junáků stín!*

*A blažen je svět, když znova bílý muž
svou přísahu promění v čin!*